

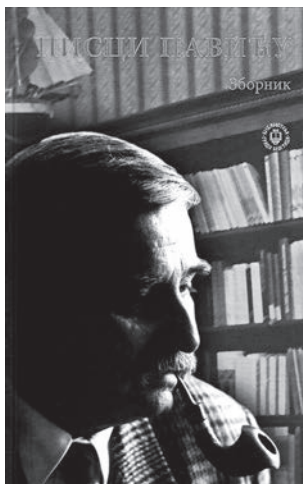
сјена онолико блиска и пријемчива свима нама колико смо способни да као читаоци повјерујемо у свеколику моћ и значења поезије и умјетности уопше.

Кристијан Олах

ОД САУЧЕСНИКА, С ЉУБАВЉУ

Писци Павићу: зборник, приредио Михајло Пантић, Библиотека града Београда, Београд, 2019.

Зборник *Писци Павићу*, који је приредио писац и универзитетски професор Михајло Пантић, представља симболичко и пријатељско уздарје Милораду Павићу од његових колега по машти, таленту и перу. Објављен поводом деведесет година од Павићевог рођења и десет година од његовог одласка – како стоји у белешци на самом почетку ове књиге – зборник представља један у низу догађаја којима су у 2019. обележене наведене годишњице. Ваља им додати и трећу: тридесет пет година од објављивања Павићевог најзначајнијег романа; али, будући да је та годишњица у уводној белешци 'прећутана', то значи да је интенција зборника у личносној заједници њених аутора са живом, иако неприсутном на овом свету, Павићевом стваралачком личношћу, а не у пуком прослављању Павићевог дела као метонимије његовог земаљског или културног трајања. Зборник *Писци Павићу* није окренут ка прошлости, иако јесте састављен, уз неколико изузетака, од *недатираних* текстова (или текстуалних *успомена*), већ, управо зато што су већином

недатирани, ка (есхатолошкој) будућности која је, парадоксално, прошлост одавно потврдила и вредновала, уздигавши је на ниво безвремености. Посреди је истовремено духовна гозба за читаоце – ништа мање се од текстова који га чине не би ни очекивало – али и предукус једне другачије, замишљене гозбе или агапеа на коме би, заједно са оним коме је зборник посвећен, учествовали сви његови аутори, а, зашто да не, и његови читаоци.

Важно је подсетити на чињеницу да – након несагледиве библиотеке која је данас написана о Павићевом делу, обележене претежно академском интонацијом – кад се, *во времја оно*, прочуло да Павић, као еминентни професор, *ишше*, да се упушта у фикцију, у академској средини је, попут пророка у свом селу, углавном дочекан са подозрењем и подсмешљивошћу, а да је, како се чини да то увек неминовно бива, препознат од своје истинске сабраће – писаца. Кад је о светским писцима реч, то препознавање огледа се у речима Алена Боскеа, Роберта Кувера, Ентонија Барциса, Анцеле Картер или Олге Токарчук – да се помену само нека од тих имена – али писци који су окупљени у овом зборнику припадају

корпусу српске књижевности, оне коју је дело Милорада Павића – наравно, не први пут с њим – учинило препознатљивом у светским оквирима.

Структура зборника је кружна: текстови писаца посвећени Павићу омеђени су њим самим, то јест, попут пролога и епилога, Павићевим антологијским и у поетичком смислу парадигматичним текстовима – песмом „Сингидунум” и причом „Руски хрт” (која се у зборнику и помиње), односно фотографијама Павићевог животног пута, које су, заправо, чиниле саставни део мултимедијалне изложбе „Милорад Павић од Ш до А”, уприличене у Библиотеци града Београда. Будући да је та изложба догађај по себи, њен траг у зборнику може се тумачити и као догађај у догађају.

Дванаесторо је аутора овог зборника – треба ли трошити речи на ту симболику? – који своје текстове прилажу Милораду Павићу на дар. Реч је о антологијском избору текстова разноликих по жанру и карактеру, који су настали у распону од 1983. до 2019. године – иако они сами, као што је речено, у зборнику већином нису датирани. Аутори зборника припадају оној генерацији српских песника, прозаиста и романописаца, која је, уопштено речено, своје поетичке потенцијале развијала у односу на неоавангардни, односно постмодерни књижевни израз. Наречена културно-поетичка блискост очито је била критеријум приликом одабира аутора за зборник, јер, не треба заборавити, у њему нису сабрани сви (српски) писци који су о Павићу писали, а било их је, попут Љубомира Симовића, Светлане Велмар Јанковић, Николе Милошевића и других.

Избор текстова отвара псеудо-Павићева прича „Изабраник“ из 1983, чији је прави аутор Владимир Пишталло, но за коју је Милорад Павић признао да је имао осећај, док ју је читао, као да ју је сам писао. Замишљен над проблемом „савршеног фалсификата“, Павић је у писму Владимиру Пишталлу – штампаном као додатак приче – закључио да је посредни „једна прекрасна прича о томе како настаје прича и како нестаје њен творац“. Пишталло је својом 'павићевском' причом одао несумњиву и необичну почаст једном од тада „најнечитанијих“ српских писаца, супротно, дакле, сваком епигонству, јер права Павићева прича је – прозорљиво наговештена насловом Пишталлове – у то време тек требало да почне. У зборнику је, уз Пишталлову причу и Павићево писмо, и накнадни Пишталлов коментар из лета 2019, о томе како је ту причу написао.

О тешкоћама које је Павић имао са рукописом свог романа који уредници неколико београдских издавачких кућа нису имали воље да прочитају, водећи се пословном логиком према којој речници немају завидну прођу, посредно сведочи запис Милисаве Савића, тадашњег главног уредника Просвете који је, „силом прилика“, постао први читалац чувеног романа-лексикона. Његов фрагментарни запис говори такође и о Павићевом роману-тароту – први читаоци су, међу њима и писци, листом били опчињени Павићевим необичним романескним формама, да би продубљенија херменеутичка запажања уследила тек касније – али исказује и културолошке увиде о томе колико је Павић био светски писац, и то можда баш зато што је био и један „од најсрпскијих писаца“.

Да је Павићев роман већ у првом критичком читању препознат као „књига будућности“ и „награда коју писац додељује књижевности“, сведочи антолошки текст песника Раше Ливаде, објављен 23. маја 1984, неколико недеља након изласка Павићевог романа из штампе. Реч је о тексту који представља 'алфу' непрегледне књижевнокритичке мисли посвећене том роману, попут одапете стреле која још увек лети ка свом циљу.

Студија Јовице Аћина о „утајеној књизи“ из 1985. усредсређена је, у свом полазишту, на јеврејске изворе хазарског питања, тачније на спис Јехуде Халевија, и по својој обавештености и акрибичности представља не само важан допринос изучавању хазарске проблематике, већ и критички осврт на саму хазарску полемику онако како ју је Павић фикционализовао, истичући значај 'четврте димензије' истине, до које само филозофија, а не институционална религија, може да доспе.

Неколико текстова у овом зборнику написано је, односно изговорено на једном скупу непун два месеца пре него што је Павић умро (2009), а овде су преузети из зборника *Павићеви њалимисесити* из 2010. године. Међу њима је текст Радована Белог Марковића у коме се Павић апострофира као „пуноважни наследник“ рачанске духовне баштине, као писац пред чијом се визијом стварност повлачи „у песничку слику, у сажетак Вечитости“.

У тексту о „зидарима времена и ловцима снова“, Миленко Пајић је на основу критичког осврта на Павићева ранија дела, закључно са романом који је представљао вододелницу у његовом стваралаштву, и контекстуализацијом тог стваралаштва унутар

светских књижевних токова, указао на Павићеву парадоксалну анахроност као „анахроност у будућности“, јер је он, освојивши „нове димензије слободе“, открио „како настају и како изгледају романи 21. века и будућности“.

Говорећи у исповедно-интимном тону о „прозорљивом оку Милорада Павића“, Иван Негришорац се присетио како је Павић „гледао некуда далеко и сасвим изван света“, истакавши да је његово дело – или он сам, као фигура писца по себи – „један од кључних феномена светске књижевности нашег времена“, као и оријентир „будућих путева духовности и вербалне креативности“.

Сава Дамјанов се, надахнут идејом „Павићевог лавиринта“, осврнуо на судбину романа-лексикона, истакавши не само епохални значај његове формално-структуралне новине, него и његову културолошку особеност, која је 'ближа' бићу европске и светске књижевности, „него самом бићу српске“.

У тексту „о Хазарима, некад и сад“, Михајло Пантић је указао на демаркациони значај Павићевог најважнијег романа како у историји новије српске књижевности, тако и у стваралачкој судбини самог писца, поделивши са читаоцима, на крају тог текста, и једну анегдоту која на сажет и духовит начин говори о 'раздору' између семантичке и естетичке димензије Павићевог литерарног стваралаштва.

Разматрајући питање „тајног живота Милорада Павића“, Немања Митровић се, у тексту из 1990, присетио својих првих (литерарних) сусрета са Павићем, књигâ које је сам Павић волео и препоручивао, осврнувши се и на наведени Пишталлов 'фалсификат' који је омогућио да Павић,

сопственим речима „писац без генерације”, буде јавно присвојен од тада најмлађе генерације књижевних прегалаца, што и наслову Пишталове приче „Изабраник” придаје нови слој значења.

„Четкице, виолончело, писаћа машина...” наслов је кратке приче или фикционализоване успомене Горана Петровића, заправо дорађене верзије приче која је први пут објављена под насловом „Запис на маргини једног примерка *Хазарској речника*” у зборнику *Павићеве њалимјесети*, а која, између осталог, тематизује сусрет мушког и женског примерка Павићевог романа, односно 'митски' значај куповине тог романа, као и саме књижаре у којој је тај роман купљен.

„Павићев Павић” наслов је последњег текста у зборнику, наслаг 1996. из пера Ласла Блашковића и посвећеног интерпретацији неколиких Павићевих прозних остварења, али и уочавању имплицитног поетичког дијалога између Павића и неких светских писаца, уз истакнуту тврдњу да је „Павићева литература бесомучна хајка на форму, на нови идентитет”.

Ваља, на крају, подсетити на посвету коју је Умберто Еко, на примерку свог другог романа – који је изложен у Легату Милорада Павића – наменио нашем писцу; она гласи: „Милораду Павићу, са саучесништвом”. Та посвета се може тумачити с обзиром на сличности у тематско-мотивским интересовањима двојице писаца, упркос њиховим поетичким разликама. Међутим, сагледана једноставније, у кључу *препознавања*, или сусрета на истом путу, она представља неисписани мото *овој* зборника. Радост саучесништва о коме је реч добила је свој материјални израз, како трудом

приређивача тако и издавача, у – не тако често у српској култури – вредној и драгоцену књизи једне дубоке, критички промишљене и осведочене оданости.

Драјан Бабић

ПИСАЦ-ИСТОРИОФАГ, И КОМЕНТАРИ

Океан Пекић: зборник, приредио Михајло Пантић, Библиотека града Београда, Београд, 2020.

Постоји неколико начина да се савремена културна, уметничка и књижевна заједница одужи ауторима поводом обележавања годишњице њиховог рођења или смрти, али су се као три најпопуларнија начина, макар у периоду који је иза нас, испоставили комеморативни, стручни, научни и други скупови након којих се публикују зборници радова о животу и/или делу дотичних аутора; тематске прозне, песничке или драмске антологије у којима данашњи писци стварају оригинална дела у духу стваралаштва тих аутора; или пак друштвени ангажмани који доводе до постављања споменика, бисте, постаментна, плакете и других обележја на локалитетима који су аутори били важни за живота. У случају Борислава Пекића, а поводом обележавања деведесетогодишњице његовог рођења, ове године су се појавила два значајна издања – антологија кратких прича посвећених њему (*Пре времена чуда*, пр. Вуле Журић, Лагуна) и зборник радова *Океан Пекић* који је приредио Михајло Пантић – док се већ неколико година на београдском Цветном тргу

налази споменик постављен у његову част.

Поменути зборник радова публиковала је Библиотека града Београда у едицији у којој су се протеклих година, такође у Пантићевом уредништву, појавили слични зборници посвећени Иви Андрићу, Милошу Црњанском, Бранку Ћопићу, Бранку Миљковићу, Светлани Велмар Јанковић, Душку Радовићу, Милораду Павићу и Данилу Николићу, али и нашим савременицима као што су Давид Албахари, Душан Ковачевић и Драгослав Михаиловић. Укратко, ова едиција и њен приређивач потрудили су се да данашњим читаоцима дочарају најрепрезентативнија имена српске књижевности прошлог и овог века, и премда листа не престано расте, јасно је зашто се управо Пекић наметнуо као избор овогодишњег зборника. Но, битно је истаћи да овде нису сабрани класични научни, есејистички, биографски, критички или интерпретативни текстови, већ се ишло ка фузији свих ових приступа анализи тог писца, при чему се – што је ретко случај у зборницима сличног карактера – више пажње посветило његовој биографској него стваралачкој страни. Наравно, постоје прилози који осветљавају неке до сада недовољно прочитане сегменте Пекићевог изразито богатог опуса, али, пошто се ради о писцу са врло садржајном рецепцијом, овде заступљени аутори су се, уместо анализе његовог прозног и драмског дела, усмерили на мање познате детаље његовог живота. А како је тај живот био једнако богат као и његова библиографија, материјал на који су могли да рачунају дао им је довољно простора да напишу различите текстове који се ипак настављају једни на